

KUDÜS MEVELİVİHANESİ ve VAKFİYELERİ ÜZERİNE METODİK BİR İRDELEME

*Arş. Grv. Hasan Hüseyin Güneş**

*Mehtap Kuş**

Özet:

Mevlevilik XV. yüzyıl sonrası Anadolu ve Balkanlarda yayıldığı gibi Arap coğrafyasında da kendini göstermiştir. Bu yayılmaya paralel olarak Kudüs Mevlevihanesi XVI. yüzyılda açılmıştır. Açıldığı döneme paralel olarak gerek yayılması, gerek görevlileri ve gerekse dervişlerinin ihtiyaçları için bazı Mevleviler tayin edilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde bizim bu bildirideki sorunsalımız iki başlık altında özetlenebilir;

Vakfiyeler, tekke monografilerinde tarihsel kaynak olarak ne ölçüde değerlidir; ve tekke monografi çalışmalarında nasıl bir metotla irdelenip kullanılmalıdır? XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla elimize ulaşan Kudüs Mevlevihanesi'ne ait altı adet vakfiyeyi bu metotla okumaya çalıştığımızda nasıl bir sonuçla yüzleşiriz?

Bu tebliğ her iki sorunsalı mercek altına alıp değerlendirme ve böyle bir metodun müspet ve menfi taraflarını ortaya koymaya, izah etmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kudüs Mevlevihanesi, Vakfiyeler, Tarih Metodolojisi.

1. Giriş:

Her üç semavi dinde de büyük bir öneme sahip Kudüs şehrinin tarihine dair birçok çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamızı bunlardan ayıran elbette bazı hususların olması gerekmektedir ki ilmi bir çalışmanın sahip olması gereken özgünlüğü ortaya koymuş olabilelim.

Evvela bu çalışma Türkiye'de daha evvel üzerine tartışılmamış Kudüs Mevlevihanesi'ne odaklanmayı tercih etmiştir. Bundaki amaç, değinildiği gibi, meselenin

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

ülkemizde üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Çalışmanın başka bir yönden önemi, Kudüs Mevlevihanesi'ne ait iki adet vakfiyeyi mercek altına alarak, bir Osmanlı şehri olan Kudüs hakkında ve burada bulunan Mevlevi tekkesi hakkında neler keşfedebileceğimizi sorgulamaktır. Bu nedenle vakfiyede zikredilen vâkıf-mevkûf-mevkûfun aleyh arasındaki ilişki basitçe bir hayırseverlik olarak algılanıp bu zaviyeden değerlendirilmeyecektir. Başka bir ifadeyle söylememiz gerekirse, Osmanlının kuruluş döneminden itibaren toplumun hemen her tabakasına hitap eden tarikatların, mevcut vakfiyelerinden neler öğrenebileceğimizi sorgulamak; bunu Kudüs Mevlevihanesi üzerinden ne kadar mümkün olabileceğini anlamaya çalışmaktır.

2. Kudüs'te Tarikat Hângâhları:

Kudüs, Selahaddin Eyyubi tarafından Haçlılardan 583/1287 yılında alındıktan sonra uzun bir zaman dilimi haçlılar hâkimiyetinde kalan şehrin kaybolan İslâmî görünüm ve sosyal yapısını yeniden tesis etmek için Kudüs'te kendi adıyla anılan bir hângâh yaptırdı. Bu yapıda Kudüs'te yaşacak sufiler için sosyal ve iktisadi bir kamusal alan oluşturmuş oldu. Belirli bir tarikat zümresine tahsis edilmemiş bu hângâh ile Kudüs'e gelecek sufilerin barınabilecekleri ve kendilerine has gündelik hayatlarını sürdürebilecekleri bir yer tahsis edilmiş oluyordu¹.

Bu müessese haricinde Selahaddin Eyyubi'nin ümerasından el-Emîr Hüsameddin el-Hüseyn b. Şerefuddin İsa el-Cerrahî(öl. 1201) tarafından Kudüs'te yaptırılan Cerrahilere ait bir vakıf ve medrese bulunmaktadır². Bunların haricinde Osmanlılardan önce bazıları Eyyubî ve diğer bir kısmı Memluklardan kalma birçok vakıf, medrese vb. müesseselerle Kudüs şehri tamamıyla İslâmî bir hüviyete büründürülmüştü³.

3. Kudüs Mevleviliğinin Tarihçesi

672/1273'te vefat eden Celaleddin Rumî el-Konevî el-Belhî'ye kadar silsilesi devam eden Mevlevî tarikatının Kudüs'teki mevcudiyeti Osmanlılardan önceye dayanmaktadır. Müciruddin'in *el-Ünsü'l-Celîl* adlı eserinde işaret ettiği gibi, Memluklar dönemi Kudüs'ünde Mevlevî mahallesi olarak bilinen bir semt bulunmaktaydı. Her ne kadar diğer sufi tarikatları

¹ Selahaddin Eyyubi bu hângâhı Kıyâme Kilisesi'nin kuzey tarafına yaptırmıştır. Bir bölümü kilisenin içindedir. Hângâh için Selahaddin Eyyubi 585/1189 yılında bir vakıf müessesesi olarak kuruldu. Hângâh şeyhi Şeyh Burhaneddin b. Gânim tarafından minare eklenmiştir. Bkz. Arif el-Arif, *el-Mufassal fî Tarihi Kuds, el-Müessesesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr*, Beyrut 2007, s. 289.

² Arif el-Arif, *a.g.e.*, s. 373.

³ Bkz. Arif el-Arif, *a.g.e.*, s. 368-405. Burada Kudüs'te bulunan medreseler hakkında verilen bilgiler ışığında bazı medreselerin aynı zamanda hângâh işlevini de gördüklerini belirtmekte yarar görüyoruz.

misali Osmanlı öncesi Kudüs'ünde Mevlevilik'in de bu şehirde varlığına buna benzer göstergeler bulunsa da Osmanlı dönemindeki varlıklarına bile 936/1530'da başlayan Kudüs şer'îye sicillerinin ilk kırk tanesinden sonra rastlayabilmekteyiz⁴. Bu da 936/1530 968/1562 aralığına den gelmektedir⁵.

Mevelevi tarikatı Kuds-i şerif'e Memluklar döneminde girmiş ve Yavuz Sultan Selim'den itibaren de Osmanlı Kudüs'ünde de kökleşen bir müessesese olmuştur. 921/1516 yılında Kudüs'ün ilhakının hemen ardından Yavuz Sultan Selim, şehirde yaşayan Mevlevi dervişlerinin başında bulunan Derviş Ahfeşzade'ye 500 akçe vermiştir⁶.

Osmanlı yönetiminin Kudüs Mevleviliği'ne postnişin atamalarının direkt olarak İstanbul'dan yapılmaya başlanması XII./XVII. Yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Bu yüzyıla kadar Kudüs Mevlevi postnişini, Trablus'ta bulunan Mevelevi postnişinliği tarafından görevlendirilmekteydi. Ancak 1102/1690 yılında Trablus'taki Mevlevi tarikatının en yetkin ailesinin büyüğü Şeyh Abdülcélil es-Süneynî el-Hanefî et-Tarablusî vefat edene dek bu teamül devam etmekteydi⁷.

Ancak Mevlevîlere ait o dönemden kalan bir hângâh yoktur. Memluklar zamanının da Kudüs'te bir Mevlevî hângâhı yaptırılmamıştı⁸. Bu bilgiye isnaden Kudüs'te Mevelevîlerin bulunduğunu ama sayılarının bir hângâhı gerektirecek kadar olmadığını tasavvur etmek mümkün görünüyor. Sonraki yıllarda sayıları artmış olacak ki sonunda Mevlevîler de bir hângâh sahibi olmuşlar. Bu hângâh X/XVI. yüzyılda Kudüs Livası Kumandanı Hüdavendigâr Beg tarafından yaptırılmıştır. Bu bina Kudüs'te Sa'diyye Mahallesi'nde bulunmaktadır. Üst katlardaki odaların birinde "*Mevlevî hânâğı olarak adlandırılan bu mekânın inşasını Kudüs Livası Kumandanı Hüdavendigâr Beg emretmiştir 995/1586*" yazısı bulunmaktadır.

⁴ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, *Hâretu's-Sa'diyye fi'l-Kuds*, Şirketu Matbaati'l-Beyti'l-Mukaddes, Râmallah 1420/1999, s. 360.

⁵ Bizzat benim Kudüs'te ilk altı şer'îye sicili üzerine yaptığım taramalardan da gördüğüm üzere; diğer tarikat erbabı en azından bir vesileyle çeşitli davalara konu olmuşken, Mehkemelere kaydedilen isimlerde hiçbir şekilde *Mevlevî* tanımlamasına rastlamadım. Bunun sicillerin kendine has noksanlıklarıyla açıklanabileceğini farz edebilirsek de o halde diğer tarikat erbabı nasıl oluyor da defterlerde ete kemiğe bürünüyor?

⁶ Komisyon, *Delilu Medînetu Kuds: Minâtu'l-Makdisiyye*, İhyâu't-Turâs ve'ş-Şuûnu'd-Dîniyye Müessesetu İhyâu't-Turâs ve'l-Buhûsu'l-İslâmiyye, Beytu'l-Makdis 1431/2010. s. 112.

⁷ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, a.g.e., s. 358.

⁸ Memluklar döneminde Mevlevî Mahallesi olarak bilinen bir yerin varlığından bazı kaynaklarda bahsedilmiştir. Osmanlının şehri almasından sonra da şehirdeki diğer tarikatlar gibi varlıklarını sürdürmüşlerdir. <http://forum.qalamoun.com/showthread.php?13945-سنة و قف المولى الخانقاه-995هـ> (1586)&s=d5bd2235576c1d16a02603940a30c098 05.05.12.

Ancak Mevlevî tarikatının diğer tarikatlardan daha fazla Osmanlı hanedanına yakınlığı bulunmaktaydı; başka bir ifadeyle hanedanın onlarla sıkı bir ilişkisi vardı. Bu da Kudüs'te onlara diğer tarikatlara nazaran daha fazla ihtimam gösterilmesine neden olmuştur. Zira 1082/1671 yılında Kudüs'te bulunan Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde anlattığına göre "Kudüs'te âyân ve ulemadan Mevlevî tarikatına giren olursa bunların her birine 500'er akçe" verilmekteydi⁹; burada altı çizilmesi gereken husus bir nevi teşvik primi diyebileceğimiz bu bağışın diğer tarikatlara yapılmamasıdır ki bu da Kudüs'teki Mevlevî tarikatının ehemmiyetini göstermektedir.

936/1529-1530 yılında başlayan ilk altı Kudüs şer'îye sicilleri üzerine yaptığımız taramalar neticesinde Osmanlıların şehri ilhakından sonraki kırk yılda Kudüs'teki Mevlevî tarikatının ne hangâhına ve ne de mescidine ilişkin herhangi bir bilgi verecek belgeye rastlamamaktayız¹⁰. Sonraki kırk sicile de bakıldığında durumun değişmediği görülmektedir.

Kudüs mahkeme kayıtlarında Kudüs Mevlevîhanesi'ni tasvir etmeyi, Kudüs'ün içtimai hayatında nasıl bir tuttuğunu bir başka çalışmaya bırakarak yine bu sicillerde zapt edilen Kudüs Mevlevîhanesi'ne ait vakfiyelerden yola çıkarak Kudüs Mevlevîhanesi'ni tasvir etmeye ve Anadolu'daki merkezinden uzak bu diyarda nasıl müesseselerle ayakta kaldığını anlamaya çabalayacağız.

4. Kuds-i Şerîf Mevlevîhânesi Vakfiyeleri:

a. Hüdaverdi Beg Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Aĝa Vakfiyesi:

Hüdaverdi Beg Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Aĝa'nın bu vakfiyesi 995/1586 yılına aittir. Buna göre Mevlevî dergahına beş yüz sultani vakfedilmiştir. Bun meblağın 75 altını birisi içlerinde şeyh olup Mesnevî okuyacak beş Mevlevî dervişine şart koşturmuş. Zaviyede bulunacak iki müezzininin her birine günlük iki akçe, kapıcıya günlük bir akçe, ferraş ve kandillerle ilgilenecek kişilere ise günlük iki akçe tahsis etmiştir. Vâkîf, dergata bulunacak bu kişilerin vasıfları hakkında da bazı şartlar öne sürmüştür. Bu şartlara göre dergâhtaki Mevlevî dervişleri Türk ve gezgin olacaktır. Diğer bir şartı da Kudüs Mevlevîhane

⁹ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, a.g.e., s. 360.

¹⁰ Bunun aksine mesela Halvetî tarikatına ilişkin hüccetler bulunmakta ve kimi kayıtlara konu insanlar "Halvetî" şeklinde de tanımlanmaktadır. Mevlevî tarikatının müesseselerine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız gibi bu izafelerle kendilerini takip edebileceğimiz ipuçları yakalayamadık.

şeyhinin, dergâhın mescidinde imam ve bunun yanında mesnevi okuyucu olmasıdır. Bu kişi günlük yedi akçe alacak olan Şeyh Abdülali el-Mevlevî b. Ahmed Çelebi el-Halvetî'dir¹¹.

3 muharrem 996/1587 tarihli Hüdaverdi'nin ilgili bir diğer vakfiyesinin¹² verdiği bilgiye göre, iki yüz sultanîyi Kudüs Mevlevîhanesi için vakfetmiştir. Bu meblağı Mevlevî Dergâhının o zamanki mütevellisi Derviş Abdülkadir Çelebi'ye teslim etmiştir. Derviş Abdülkadir Çelebi de bu parayı biri bir buçuktan olmak üzere nemalandıracaktır. Böylece her sene hâsıl olacak otuz sultanî para da şu cihetlere harcanacaktır:

Kudur vurucuya günlük iki Osmanî ve Neyzene günlük iki Osmanî verilecektir. Üç sultanî ile Mevlevîhâneyi aydınlatmak için zeytinyağı alınacaktır.

b. Muhammed Paşa Ebu'l-Fûl Vakfiyesi:

1033/1623 yılına ait bu vakfiye 103 nolu Kudüs şer'îye sicilinin 302. Sahifesine kaydedilmiştir. Muhammed Paşa Ebu'l-Fûl Kudüs kumandanı olup Süleyman Beg b. Kübad'ın oğludur. Kudüs'ün kuzey tarafından giril kapısı olan Bâbu'l-Âmûd -Şam Kapısı olarak da bilinmektedir- yakında bulunan ve içerisinde Badem ve gül ağaçları gibi ağaçları havi tarım alanlarını (*hâkûre*) Mevleî zaviyesinde mukim Mevlevî efendilerine (*es-Sâdâtu'l-Mevleviyye*) için vakfetmiştir. Bunun mümkün olmadığı zamanlarda ise Müslümanların fakirlerine sarf edilmesini istemiştir. Vakfın mütevellisi olarak Mürebbî'l-Fukarâî'l-Mürîdîn Kuds-i şerîf Mevlevîhânesi Mevlevî efendilerin şeyhi olan Mevlânâ Muhammed Efendi'yi atamıştır. Ondandır sonra da, yerine geçecek mevlevîhâne şeyhine vakıf mütevelliliği geçecektir.

c. Muhammed Efendi b. İbrahim Vakfiyesi:

1048/1638 yılının Zilakade ayında düzenlenmesinin sebebi Bâb-ı Âlî katiplerinden Muhammed Efendi b. İbrahim'in Mevlevîhanede mukim Mevlevî fukaralarına 440 esedî kuruş vakfetmesidir¹³.

127 nolu Kudüs şer'îye sicilinde bulunan bu vakfiye¹⁴ göre, vakıf mütevellisi her sene bu mablağı nemalandırarak ve elde edeceği altmış altı esedî altını şu şekilde sarf edecektir: her ay beş kuruş her Cuma gecesi Seyfiyye Zaviyesinde meskûn Mevlevî sadatı fukarasına et

¹¹ Ğuşe, *Hâretu's-Sa'diyye fi'l-Kuds*, s. 366.

¹² Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye fi'l-Kudsî's-Şerîf: Dirâsetu Târihiyye Muvesseka*, I-II(HANGİ CİLTTE BİLMİYORUM), IRCICA, İstanbul 2009, s. 530-531. Ğuşe'nin verdiği bilgiye göre bu vakfiye 67 nolu Kudüs Şer'îye sicilinde 64. sahifesinde bulunmaktadır.

¹³ Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye...*, s. 705.

¹⁴ Siclin 606. Sahifesi. Kaynak Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye...*, s. 705.

ve yağ alımına harcanacaktır. Bu yemeğin pişirilmesi fiyat ister ucuz ister pahalı olsun değişmeyecek, her Cuma gecesi zikredilen gaye ile yemek pişirilecektir.

Yemekten sonra Mevlevî fukarası üç defa İhlas suresini, Felak ve Nâs surelerini ve bunlarından ardından da Fatiha suresini kıraat edecek ve on defa da resul-i erkeme salt u selam edeceklerdir. Tüm bunlardan hâsıl olan sevabı da ona, âli ve ashabına, vâkıfa, vâkıfın ebeveynine, ve tüm Müslümanlara hediye edeceklerdir. Ayrıca Kudüs Mevlevî sadatı şeyhi Mevlana Ali Efendi her ay yarım kuruş alacak ve o da Cuma ve Salı günlerinde yapılacak her mukabeleden sonra vâkıfa dua edecek, her yıl onun ruhuna iki hatim okuyacaktır. Vakfın nazırı da Kudüs Mevlevîhanesi şeyhi kim olursa o olacaktır. Vakıf malı Hristiyan ruhbanlarına harcanmayacak ve vakıf malı bu taife ile muameleye tabi tutulmayacaktır.

5. Vakfiyelerin Sosyal Tarih Bağlamında Okunması

Vakfeden, vakfedilen, kimlerin bu mevkuftan faydalanacağı vb. malumattan ötesini bizlere verebilecek bir değerleri var mı bu vakfiyelerin? Bizlere Kudüs Mevlevîhânesi hakkında bu bilgilerden daha fazlasını verebiliyor mu? Kudüs Mevlevîhânesi gibi Osmanlılardan önce şehirdeki varlıklarına tarihin şahit olduğu bu oluşum hakkında vakfiyeler bizlere neler anlatmak istiyor? Bildirimizin devamında bu sorunları irdelemeye çabalayacağız.

Kudüs şer'îye sicillerine göz gezdirildiğinde, diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, birçok hayri ve zürri vakıfların varlığı hemen fark edilmektedir. Bu vakıfların özelliği şehrin her tabakasından insanı içine alıyor olmasıdır. "İçine alıyor olması"nı iki anlamda kullanıyoruz. Evvela Kudüs'te tesis edilen vakıflar sıradan bir mahalleli, zengin biri veya Kudüs kadısına kadar her kesimden insan tarafından tesis edilmiştir; ve bu vakıfların en önemli ortak özelliği de yerli olmalarıdır. Yerlidirler, yani kurucuları Kudüs sakinleri, ecdadı Kudüs'te yaşamış kişilerdir. Halvetî tarikatına mensuptur veya Kâdiri veya bir başkasına. Zira bu tarikatlar Kudüs'te Mevlevilikten daha iyi tutunabilmişlerdir. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi, Osmanlı hâkimiyetinden öncesine dayanan Kudüs'teki Mevlevî varlığına diğer vakıflarda olduğu gibi tabandan bir destek, katkı gerçekleşmemiş ve bu da bu tarikatın zaman içerisinde Kudüs'te tutunamamasına neden olmuştur. Bugün bile Kudüs'te Nakşibendî ve Kadiri tekkeleri ayaktaiken bu iki oluşumun aksine Mevlevî tarikatının taban desteksiz oluşu Kudüs Mevlevîhânesi'nin bugün bir zaviye yerine ev olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Kudüs'teki diğer vakıfların ve tarikat oluşumlarının “İçine alıyor olması” aslında Mevlevilik için “almıyor olması” halini almaktadır. Buna binaen yukarıda özetlenmeye çalışılan vakfiyelerden de anlaşılacağı üzere, Kudüs Mevlevihanesi'ne yardım şehir halkı tarafından mülhak vakıflarla değil, bizzat Osmanlı ümerası tarafından oluşturulan yeni vakfiyelerle gerçekleşen maddi destekler sayesinde olmuştur. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda üst düzey yöneticiler mevcut dergâhlara varidat sağlamış ve bu da Mevlevîğin Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde devamını ve yayılmasını sağlamıştır. Vezirler, beyler ve paşalar tarafından inşa edilen Mevlevî dergâhlarının tamirleri de padişah emriyle hazineden karşılanmış ve Mevlevîlik XVII. asırdan itibaren diğer tarikatların aksine bir devlet müessesesi muamelesi görmüştür¹⁵. Bu nedenle Osmanlı devletinin inkırazıyla birlikte bu coğrafyadaki Mevlevîhanelerin varidatları azalmış ve zamana içerisinde tükenmeye başlamıştır. Nihayetinde de Kudüs Mevlevihanesi örneğinde olduğu gibi yapı olarak şehirlerde mevcut iseler de diğer tarikatlar gibi gündelik hayatın içerisinde yoklar¹⁶.

“İçine alıyor olması”nı ikinci anlamı aynı şekilde diğer tarikatları şamilken, bu durum Mevlevîlik için “içine almıyor” şeklinde tersten okunmaya muhtaçtır. Zira Mevlevîliğe yönelenler, diğer tarikatlarla kıyaslandığında sayıca azdır. Bunda, geniş tabanlı tasavvuf hayatı yerine, kuruluşundan itibaren tasavvuf kültürünün klasik boyutunu temsil etmesi; düşünce, edebiyat, musiki, irfan, âdâb ve erkân ile daha seçkin bir zümreye hitap etmesinin önemli etkisi bulunmaktadır¹⁷.

Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Ağa'nın vakfiyesinden hatırlayacağımız üzere Kudur vurucuya günlük iki akçe ve Neyzene günlük iki akçe verilmesi şart koşulmaktaydı. Çeşitli müzik aletleri çalma Mevlevî tarikatını diğer tarikatlardan ayıran hususiyetlerden biriydi. Tef birçok tarikatın zikirlerde kullandığı bir müzik aletiydi. Ancak başta ney olmak üzere Mevlevîlik'te kullanılan birçok müzik aleti bulunmaktaydı. Bu ve benzeri özellikleri bu tarikatı çok incelmış, rafine bir kültürel sermaye hamiliğine sevk etmiştir. Nitekim

¹⁵ Ahmet Cahid Haksever “Çorum'da Mevlevîlik: Tarihi Süreci Ve Son Temsilçileri” **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 144. Haksever, makalesinde bu varidatların Mevlevîlerin sultan ve ümera ile kurduğu ilişkilere bağlamaktadır. Oysa biz, bunun tam tersini savunuyor ve Osmanlı ümerasının Mevlevîlerle iyi bir ilişki içerisinde kalmak istediklerin savunuyoruz. Bildirinin devamında buna açıklık getireceğiz.

¹⁶ Mesela vakfiyeye göre her Cuma gecesi istenen yemek ve arkasından bazı surelerin okunması bugünün Kudüs'ünde tarikatın şehirden silinmesi nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Buna mukabil Kudüs Kadiri tekkesinde, her Cuma gecesi zikir ayını yapılmaya devam etmektedir. Tabii cumhuriyet sonrası devrimlerinin tarikat yapılanmalarını gündelik hayattan uzaklaştırması, Mevlevîlik'i menfi yönde etkilemiştir. Ama bu etkiden diğer tarikatlar da mustağni değildi. Buna rağmen, öne sürdüğümüz gibi, tabandan aldıkları destek Osmanlı'nın inkırazından sonra da devam ettiğinden canlı bir şekilde Osmanlı coğrafyasında yaşamaya devam etmişlerdir.

¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 335.

Buhurizade İtrî Efendi ve Dede Efendi gibi büyük bestekârlar da Mevlevîliğin içerisinde yetişmiş sufi müzisyenlerdir. Bu rafine kültürü deva ettirebilecek kişi sayısı toplum içerisinde her zaman azınlıkta kalmıştır. Sözelimi, bir Nakşibendî tarikatına mensup biri sadece zikir ayinlerine gitmesi ve çeşitli evradı yerine getirmesi onun için yeterli olacaktır. Girdiği zikirde de sadece oturup şeyhin komutlarına uyacaktır; okunması istenen sure ve zikirleri okuyup çıkacaktır. Ama bir Mevlevî ayininde uyulması gereken birçok kural vardır ki bunları izah etmenin yeri başka bir makale konu olacak kadar geniştir. Nerde oturacağı, nerde baş keseceği ve hatta adımlarını nasıl atacağı bir kurallar dizgesine tabidir. O halde Mevlevîlik için halkı tam anlamıyla “içine almıyor” şeklindeki tersten okuma girişimimiz anlamlı bir zemine oturmuş olacaktır. Bu nedenle, Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde olduğu gibi, Kudüs şehir halkı da Mevlevîliğe diğer tarikatlara gösterdiği teveccühü göstermemiştir.

Ayrıca şu önemli noktayı gözden kaçırmamak gerekmektedir; Osmanlı hâkimiyetindeki Kudüs Mevlevîliğinin müessisi konumundaki Hüdaverdi Beg’in Dergâh Mevlevîlerinin sadece Türk olmalarını şart koşması da, bize göre tarikatın Kudüs’te tutunamamasında en önemli amillerden birdir.

Sonuç:

Vakfiyelerin tanzim amacı bizleri tarihsel bir senfonin tümünü duymamızı sağlayabilecek güçte değildir. Sadece hayır amaçlı kuruluşlar olan müesseselerin, kimin tarafından ne zaman tesis edildiği, tesis ediliş amacı, vakfa ilhak edilen diğer akarlar vb. hakkında bilgi verir. Verilen bu bilgiler Kudüs Mevlevîliği hakkında yukarıda sıralanan bilgileri sundu. Ancak Mevlevîliğin ve bu tarikatın şehir halkının dilindeki terennümleri bu vakfiyelerde yer almamaktadır. Görüldüğü gibi vakfiyeler Kudüs Mevlevîhanesi hakkında biz tarihçilere bazı şeyler fısıldamaya çalışmaktadır. Ancak bu ses o kadar kısık tır ki Kudüs Mevlevîhanesi’nin tarihi seyri ve kendine ait hususiyetleri, semâhanenin tamiri, Kudüs Mevlevîlerinin surrenden istifade edip etmedikleri, Hangâh kütüphanesi, Kudüs’ün İngilizler tarafından işgalinden günümüz kadarki durumu ile ilgili bir şey duyulmamaktadır. Bu sesin iyi duyulabilmesi muhakkak vakfiyeler yanında, başta Kudüs şer’iye sicilleri olmak üzere, diğer arşiv malzemesinin yardımına muhtaçtır. Belki bu enstrümanların da katılımıyla Osmanlı döneminde Kudüs Mevlevîhanesi’nde yapılan bir semânın sesleri kulaklarımızın pasını giderebilir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları:

----- Kudüs Şer'iyе sicilleri

-----, 1 Nolu Şer'iyе Sicili: 14 Şevval 936-16ebitüssani 938

-----, 2 Nolu Şer'iyе Sicili: Rebitüsseni 938-4 Şaban 938

-----, 3 Nolu Şer'iyе Sicili: Şaban 939-Cemadilula 940

-----, 4 Nolu Şer'iyе Sicili: Receb 940-ramazan 941

-----, 5 Nolu Şer'iyе Sicili: Şevval 941-Ramazan 942

-----, 6 Nolu Şer'iyе Sicili: Muharrem 942-4 Receb 944

Tetkik Eserler:

----- el-Arif, Arif, **el-Mufassal fî Tarihi Kuds**, el-Müessesesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2007.

----- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1983.

----- Ğuşe, Muhammed Haşim Musa, **Hâretu's-Sa'diyye fi'l-Kuds**, Şirketu Matbaati'l-Beyti'l-Mukaddes, Râmallah 1420/1999.

-----, **Evkâfu'l-İslâmiyye fi'l-Kudsi's-Şerif: Dirâsetu Târihiyye Muvesseka**, IRCICA, İstanbul 2009.

----- Haksever, Ahmet Cahid “Çorum'da Mevlevilik: Tarihi Süreci Ve Son Temsilcileri” **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s.143-164.

----- Komisyon, **Delilu Medînetu Kuds: Minâtu'l-Makdisiyye**, İhyâu't-Turâs ve'ş-Şuûnu'd-Dîniyye Müessesetu İhyâu't-Turâs ve'l-Buhûsu'l-İslâmiyye, Beytu'l-Makdis 1431/2010.

-----<http://forum.qalamoun.com/showthread.php?13945-سنة-وقف-المولوية-الخانقاه-سنة-وقف-المولوية-الخانقاه> 05.05.12.
(1586-م1995)&s=d5bd2235576c1d16a02603940a30c098